

Our questions

1. How important is procreation, in terms of overriding other halachic considerations to pursue it?
2. Are artificial insemination (AI) and in vitro fertilization (IVF) acceptable in halachah? Under what conditions?
3. Sarah (age 40) and Sam (age 42) don't have any children yet, and their fertility specialist believes that IVF is indicated. Sam is willing, but Sarah is reluctant. Is there a halachic imperative for Sarah to go along with IVF?
4. We are a religious couple living in New Jersey, America. I am 43, my wife is 42, and we do not have any children after 9 years of marriage. We have several questions regarding fertility treatment here in America, and especially regarding Shabbat and Yom Tov. May we have injections on Shabbat? Is it better to have a non-Jewish nurse administer the injections? And what if that is difficult, and involves expenses? May we give sperm to the laboratory on Shabbat for improvement when non-Jews carry out the activities (of course, assuming it is under halachic supervision)? Would it be worthwhile to ask them not to write, turn on lights, etc.? (Shu"t Puah 86)
5. She is 38.5 years old, and she has given up on finding a mate. Since her biological clock is ticking, she wants to accept sperm from a donor. Since there would be no intercourse, she does not understand why this would be prohibited. She asked if it would be better to have a Jew's sperm, leaving the problem of [eventual] marriage to relatives, and she wants to solve this by requesting from a close friend... Or would it be better to take from a non-Jew's sperm to avoid problems, but perhaps this would involve lineage or mystical issues. (Shu"t Puah 250)

The mitzvah of producing children

1. Mishnah Gittin 4:5 (41a-b)

מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, דברי בית הלל. אמרו לו בית שמאי: תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם! לישא שפחה אי אפשר שכבר חציו בן חורין, בת חורין אי אפשר שכבר חציו עבד! יבטל? והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר (ישעיה מ"ה) "לא תהו בראה לשבת יצרה"! אלא מפני תקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חציו דמיו. וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי:

If someone is half-slave and half-free, he serves his master one day and himself one day, per Beit Hillel. Beit Shammai replied: You have taken care of his master, but not him! He cannot marry a maid, for he is half-free, and he cannot marry a free woman because he is half-slave! Shall he do nothing? The world was created only for procreation, as Isaiah 45:18 says, "He did not create it empty; He formed it for settlement"! Rather, to repair the world we compel his master to free him, writing a bill of debt for half his value. And Beit Hillel recanted, to follow Beit Shammai.

2. Tosafot (12th-13th century Western Europe) Gittin 41b **לא תהו**

הא דלא נקט קרא ד'פרו ורבו' משום דאי הוה יכול לקיים שבת כל דהו [בעבדותו] משום מצות פרו ורבו לא הוה כפינן ליה, והכא כפינן ליה כדפירשנו. אי נמי נקט האי קרא משום דמוכחא דמצוה רבה היא. וכן בפ' בתרא דמגילה (דף כז.) מייתי לה גבי מוכר ספר תורה ללמוד תורה ולישא אשה....

It did not use the verse of "Bear fruit and multiply" because if he could fulfill some *shevet* [as a slave], we would not compel his owner for the mitzvah of "Bear fruit and multiply", and here we coerce, as we have explained. Or, it cited this verse because its language shows that this is a great mitzvah. And so Megilah 27a brings this regarding selling a Torah to learn Torah or marry a woman...

3. Tosafot (12th-13th century Western Europe) Gittin 41b **כופין**

וא"ת וכי אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירו? דהכי אמר בפ"ק דשבת (דף ד.) גבי הדביק פת בתנור! וי"ל דדוקא התם אמרינן הכי משום דפשע שהדביק סמוך לחשיכה אבל הכא דלא פשע לא

And if you will ask: Would we tell someone, "Sin so that another may merit"? For thus we say in Shabbat 4a where someone put dough in an oven! One could say that it is only there that we say this, because he sinned by putting in the dough close to dark. Here, where [the slave] did nothing wrong, we would not say this.

4. Brisker Rav, cited by Rabbi Eliyahu Dushnitzer (19th-20th century Poland/Israel), Nachalat Eliyahu Bava Batra 47
ותירץ דקושיא אחת מתרצא בחברתה, דלא נקט קרא דפרו ורבו דהויא מצוה פרטית על כל ישראל בפני עצמו, ואין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך. אבל שבת הוי מצוה כללית על כל ישראל שיחזקו את הישוב וקיום של העולם, וגם האדון של העבד חייב במצוה זאת, לכן מותר לשחררו משום דאטי עשה דשבת ודחי עשה דלעולם בהם תעבודו.

He answered that one question is answered with the other. It did not take the verse of "Bear fruit and multiply" which is a personal mitzvah for each Jew, and we would not tell someone, "Sin so that another may merit." But *shevet* is a general mitzvah for all Israel to strengthen civilization and the world's continuity, and the slave's master is also obligated in this. Therefore, one may free him, for the mitzvah of *shevet* overrides the mitzvah of keeping him a slave.

5. Rabbi Shlomo Wosner (20th century Israel), Shevet haLevi 8:251:11

מכ"מ יראה להגביל הדבר רק למצות פ"ו בלבד, ונראה דזה ה"ל דעת כל הגדולים שנו"נ בנדון זה, ועיין אה"ע סי' א' ס"ח דאפילו מכירת ס"ת יש אוסרים משום בערב אל תנח ירך, ואעפ"י שאפשר לחלק מכ"מ כן דע"ת נוטה.

It seems appropriate to limit this to the mitzvah of "Bear fruit and multiply", and it appears that this was the view of all of the great figures who discussed this. See Even haEzer 1:8, that even regarding selling a Torah some prohibit doing so for the sake of "In the evening, do not stay your hand." There is room to distinguish, but this is the view of Torah.

Are AI/IVF halachically acceptable?

6. Talmud, Chagigah 15a

אמר להו: [בעילה בהטייה] דשמואל לא שכיח, וחיישינן שמא באמבטי עיברה. והאמר שמואל כל שכבת זרע שאינו יורה כחץ אינו מזרעת! מעיקרא נמי יורה כחץ הוה.

He said to them: Shemuel's method is uncommon, and we are concerned that she became pregnant in a tub. But didn't Shemuel say that seed which does not shoot like an arrow will not impregnate? It originally emerged like an arrow.

7. Rabbi David HaLevi (16th-17th centuries Poland), Taz Even haEzer 1:8

בחלקת מחוקק כתב יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי אם האב קיים פו"ר ונקרא בנו לכל דבר והביא הב"ש ראייה ממ"ש הב"ח ביו"ד סי' קצ"ה אשה תזהר שלא תשכב על סדין ששכב עליו איש אחר פן תתעבר מש"ז של אחר גזרה שמא ישא אחותו מאביו נשמע דהוי בנו לכל דבר עכ"ל ואין זה ראייה דשמא לחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן

Chelkat Mechokeik wrote that there is room for doubt as to whether a man fulfills "Bear fruit and multiply", and whether the child is recognized as his for all matters, if a woman becomes pregnant in a tub. *Beit Shemuel* sought to prove it from *Bach Yoreh Deah* 195, where he said that a woman should be careful not to lie on a sheet where a man lay, lest she conceive from his seed, lest the child marry his paternal sister. We see that this is considered his son for all matters. But this is not proof; we might say this to be strict, but not to be lenient.

8. Rabbi Yosef Babad (19th century Poland), Minchat Chinuch 1: end

ואפשר אף לדבריהם דוקא בראוי להוליד אלא שאינו מצווה ע"ז אבל מי שאינו ראוי להוליד כגון סריס אינו מוזהר ע"ז ויש להאריך בזה וצ"ע מיוחד.

Perhaps even within their view [expanding liability for wasting seed], it is only for one who is suitable to procreate but is not commanded to do so, but one who is not suited to procreate, like a eunuch, would not be commanded in this. There is room to debate this; it requires special examination.

9. Rabbi Eliezer Waldenberg (20th century Israel), Tzitz Eliezer 15:45

יתכן שבכהאי גוונא יודו כולם שאינו מקיים על ידי כן מצות פריה וריבה, כי קיים הבדל ומרחק גדול בין הזרעה לבין הפרייה, והוא זה, דבהזרעה מלאכותית הרי ההזרעה נעשית באופן ישיר באותו מקום שנעשית ההזרעה הטבעית...

Perhaps in such a case all will agree that he does not fulfill "Bear fruit and multiply", for there is a difference and great gap between insemination and fertilization. In artificial insemination the insemination is done directly into that place where natural insemination takes place...

10. Rabbi Shlomo Zalman Auerbach (20th century Israel), Noam Volume 1 pg. 165

מותר ליקח מזרע הבעל ולעשות הזרעה מלאכותית באשתו גם בימי נדוטה אם אי אפשר בזמן אחר, ואין בזה משום הוצאת זרע לבטלה. ומסתבר שהולד מתיחס לבעל הזרע וחשיב כבנו לכל דבר והוא בנו ודאי ולא ספק אם נעשה על ידי רופא נאמן, אך נכון יותר להקפיד לא לעשותה אלא בפני שנים.

One may take a husband's seed and perform artificial insemination into his wife, even when she is a *niddah* if there is no other time, and there is no issue of wasting seed. Logically, the child is associated with the source of the seed, as his son for all matters. He is definitely his son, without doubt, if the doctor is trustworthy – but it would be better to be careful to do this only before two witnesses.

11. Rabbi Avigdor Neventzahl (20th-21st century Israel), Assia 34 (Tishrei 5743)

אם מבינים אנו שתכלית (או לפחות אחת התכליות) הזיווג היא קיום המין והעמדת דורות לעבודת הבורא, ולא רק ההנאה הדדית, יש לענ"ד מקום רב לומר דהוצאת זרע להפרות ביצית אינה הוצאת זרע לבטלה וכו'. ואף גם אם אין הפעולה מצליחה, הוא מצדו פעל כפי יכולתו היחידה לקיום העולם וכו'.

If we understand that the purpose (or at least one of the purposes) of a match is maintaining the species and establishing generations for service of the Creator, and not only mutual satisfaction, then in my humble opinion there is great room to say that producing seed to fertilize an egg is not wasting seed, etc. And even if the act is unsuccessful, he has acted in the only way available to maintain the world, etc.

12. Talmud, Niddah 13a

כל המוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה שנאמר "וירע בעיני ד' אשר עשה וימת גם אותו".

Anyone who produces seed for naught is liable for death [*not in a human court*], as it says, "And what he did was evil in Gd's eyes, and He killed him as well."

13. Rabbi Eliezer Waldenberg (20th century Israel), Tzitz Eliezer 15:45

ראשית, בהזרעה-מלאכותית זרע הבעל מוכנס לתוך רחמה של האשה, ובין אם הפעולה מצליחה והאשה מתעברת מזה ובין אם אינה מצליחה, בכל אופן שהוא אין כאן הוצאת זרע לבטלה והכל הוכנס אל תוך הרחם, ודינו של זה כדין כל אלה שחיים עם נשותיהם באופן טבעי ולא מולידים, אבל בהפרייה מלאכותית בתוך מבחנה הרי אם הפעולה איננה מצליחה ולא חלה הפרייה, הא יוצא שהבעל הוציא זרע לבטלה על העצים ועל האבנים.

ואפילו כשכן מתהווה הפרייה הרי זה רק מתא אחד של זרע בלבד המתחבר עם הביצית של האשה, והיתר נשאר שפוף לבטלה... ועוד זאת, הזרעה מלאכותית היא מבוצעת עפ"י רוב בגלל חיסרון ומניעה מצד הבעל באשר הוא לקוי בעקרות יחסית או בגלל חוסר כח גברא בקצב זרימת זרעו... אבל בהפרייה-מלאכותית בתוך מבחנה הא באה בגלל חיסרון ומניעה מצד האשה בזה שפתח או חלל החצוצרה שלה סתום עקב דלקת, או סיבות אחרות, שבגלל זה לא תוכל הביצית לעבור את אזור החסימה ולהגיע אל חלל הרחם, אבל לבעל אין בעיית פריון, ואם כן בכגון דא יש לומר שקיים בכה"ג כלפי הבעל איסור של הוצאת זרע לבטלה.

14. Rabbi Ovadia Yosef (20th century Israel), Yabia Omer 8:Even haEzer 21:7

מסקנא דינא לגבי תינוק מבחנה שנראה שדינו שוה למה שהתירו האחרונים להתיר הזרקת זרע הבעל לרחם האשה, כשאי אפשר בשום פנים לאשה להכנס להריון באופן אחר, כדרך כל הארץ. וצריך להשגיח מאד שלא יוחלף זרע הבעל בזרע של איש אחר, ומה טוב שיהיה הדבר על ידי שני רופאים דתיים בהשגחה מלאה משעת הוצאת הזרע עד הכנסתו לתוך הרחם.

In conclusion, regarding a test tube baby, it appears that his status is the same as that which the latter-day sages permitted regarding inserting a husband's seed into a woman's womb, when there is no way for the woman to conceive in the normal manner. And one must supervise closely, lest the husband's seed be switched for the seed of another. It would be good to have two religiously observant doctors provide full supervision, from the time the seed is produced until it is put into the womb.

Must Sarah pursue this?

15. Rabbi Yaakov Ariel (21st century Israel), Shu"t Puah pg. 81

מצוות שבת מסתבר יותר לומר שמקיימים בהפרייה מלאכותית, וייתכן שבכך גם האישה חייבת.

It is more logical to say that they fulfill the mitzvah of *shevet* with artificial fertilization, and the woman may also be obligated in this.

16. Rabbi Shlomo Zalman Auerbach (20th century Israel), cited in Nishmat Avraham Even haEzer pg. 28

ושמעתי מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאין שום חיוב בזוג חשוך-ילדים לעבור טיפול ב-IVF כדי לקיים מצות פרו ורבו.

And I heard from Rav Shlomo Zalman Auerbach that there is no duty for a childless couple to undergo IVF treatment to fulfill "Bear fruit and multiply."

Undergoing procedures on Shabbat

17. Rabbi Yisrael David Harpenes (21st century USA), Nishmat Shabbat, Volume 5 #322b

וראיתי בספר מלכים אומניך (ה:יד) דכשהכאבים עזים ביותר ובלתי נסבלים, הם קרוב לפיקוח נפש שהאדם עלול לרדת מדעתו כשנתקף בכאבים עזים, וכעין זה הבאנו לעיל בסי' רצ"ו משו"ת אמרי יושר. אבל לענ"ד זה דבר שאינו מצוי כלל (אם לא שידוע שאיש זה יש לו עצבים חלולים) ואין להתיר איסור תורה בשביל זה.

And I have seen in *Melachim Omnayich* that when the pain is especially strong and unbearable, it is close to life-threatening as one might lose his mind when struck by strong pain. We brought a similar idea earlier, from *Imrei Yosher*. But in my humble opinion, this is not found at all (unless it is known that someone has a weak nervous system), and one should not permit biblical violations for this.

18. Rabbi Yehoshua Neuwirth (20th century Israel), cited in Nishmat Avraham, Introduction to Orach Chaim 328

ויש מקום לומר שסכנת אבר אין זו רק באבר אדם מרמ"ח אברים שבו, אלא כל חלק מסוים של גוף האדם אשר אם לא יטפלו בו כעת, יש חשש שיצא מפעולתו, גם זה נקרא בשם סכנת אבר, כגון רחם האשה אשר מתפקידה ללדת ילדים, אם לא יטפלו בו כראוי ע"י לקיחת תרופות קיים חשש שלא תוכל להיכנס להריון...

And there is room to say that danger to an *eiver* is not only regarding a human *eiver* from one of the 248 *eivarim*. For any distinct component of the human body regarding which there is concern that if it were not treated now, it would cease to function, this is also called "danger to an *eiver*", such as a woman's womb, which is supposed to birth children, and if they would not treat it appropriately via medication then there would be concern that she could not conceive...

19. Rabbi Yosef Karo, Rabbi Moshe Isserles (16th century) Shulchan Aruch Orach Chaim 328:17

חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה, [נהגה: או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אע"פ שהולך כנפל למשכב דמי], אומרים לא"י לעשות לו רפואה אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא, אפילו יש בו סכנת אבר. ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידיהם: יש מתירים אפילו אין בו סכנת אבר;

ויש אומרים שאם יש בו סכנת אבר עושין ואם אין בו סכנת אבר אין עושין; ויש אומרים שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי, ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי; וי"א אפי' יש בו סכנת אבר אין עושין לו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורי', ודברים שאין בהם סמך למלאכה עושין אפי' אין בו סכנת אבר; ודברי הסברא השלישית נראין.

For one who is bedridden from illness, but not endangered [Rama: Or one who is in such pain that his whole body is ill; even if he can walk, he is like one who is bedridden], we tell a non-Jew to heal him, but we would not violate biblical laws of Shabbat, even were an *eiver* endangered. As far as having a Jew violate a rabbinic prohibition:

Some permit it even without danger to an *eiver*;

Some permit violation if an *eiver* is endangered, but not otherwise;

Some permit direct violation if an *eiver* is endangered, and violation in an altered way if no *eiver* is endangered;

Some permit violation of rabbinic laws which are not tied to a biblical prohibition, regardless of danger to an *eiver*;

And the third view appears correct.

20. Rabbi Yisrael Meir Kagan (19th-20th century Poland), Mishneh Berurah 328:14

כל שברור שאין במניעת אותו דבר חשש סכנה אע"פ שמ"מ צריך הוא לו ורגילין לעשות לו אין עושין אותו בשבת אלא ע"י א"י כדין צרכי חולה שאין בו סכנה

Where it is clear that withholding treatment is not dangerous, then even though one needs it, and it is normally done, one does not do it on Shabbat other than via a non-Jew. It is like the treatment of a patient who is not dangerously ill.

21. Rabbi Dov Lior (21st century Israel), Shu"t Puah pg. 101

זוג שמטופל בפוריות, בפשטות נראה שהם אנשים בריאים...
It is straightforward that a couple in treatment for fertility is considered healthy...

22. Rabbi Avigdor Neventzahl (20th-21st century Israel), Shu"t Puah pg. 102

אך ישנם טיפולים שאינם מתקנים האברים, אלא נותנים להם תחליף, כגון הזרקת זרע או השתלת ביצית, שאין בהם משום תיקון אברים.
But there are some treatments which do not repair *eivarim*, but only substitute for them, such as inserting seed or an egg, which do not involve repairing *eivarim*.

23. Talmud, Shabbat 50b

מגרר אדם גלדי צואה וגלדי מכה שעל בשרו בשביל צערו אם בשביל ליפות אסור

A man may scrape off layers of dirt or scabs from his flesh to mitigate pain, but not for beauty.

24. Tosafot (13th-14th century Western Europe) to Shabbat 50b **בשביל**

ואם אין לו צער אחר אלא שמתבייש לילך בין בני אדם שרי דאין לך צער גדול מזה.

If he is in no pain other than being embarrassed to walk among people, it is permitted; there is no greater pain.

25. Rabbi Gidon Weitzman (20th-21st century Israel), Techumin 23 **המעמד ההלכתי של זוג עם בעיות פוריות**, footnote 35
כך שמענו מהרב יצחק זילברשטיין, רבה של שכ' רמת-אלחנן בבני-ברק, שאמר שזוהי גם דעתו של חמיו הרב י"ש אלישיב; וכן מהרב זלמן נחמיה גולדברג, שאמר שזו היתה גם דעתו של חמיו הרש"ז אורבך. זוהי גם דעתו של הראש"ל צ"ח הרב מרדכי אליהו, וכן כתבו לנו הרב יעקב אריאל, רבה של רמת-גן והרב אפרים גרינבלט ממפיס טנסי שבארה"ב.

So we heard from Rabbi Yitzchak Zilberstein, Rabbi of Ramat Elchanan in Bnei Brak, saying that this is the view of his father-in-law, Rabbi Yosef Shalom Elyashiv. And from Rabbi Zalman Nechemiah Goldberg, who said that this was also the view of his father-in-law, Rav Shlomo Zalman Auerbach. This is also the view of Chief Rabbi Mordechai Eliyahu, and so wrote to us Rabbi Yaakov Ariel of Ramat Gan and Rabbi Ephraim Greenblatt of Memphis, Tennessee in the US.

26. Rabbi Moshe Isserles (16th century Poland), Shulchan Aruch Orach Chaim 276:2

י"א דמותר לומר לא"י להדליק לו נר לסעודת שבת משום דסבירא ליה דמותר אמירה לא"י אפי' במלאכה גמורה במקום מצוה (ר"ן ס"פ ר"א דמילה בשם העיטור)... ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו וע"ל סי' ש"ז.

Some say one may tell a non-Jew to light a lamp for a Shabbat meal, because they think one may tell a non-Jew even to perform a full melachah for a mitzvah... One should strict in the absence of a great need, for most authorities disagree with this view.

27. Rabbi Yisrael Meir Kagan (20th century Poland), Mishneh Berurah 276:24

ושל"ה החמיר אף לצורך גדול ושכן ראה נוהגים בקהלות חשובים שיושבים בחשכה במוצאי שבת אפילו בחתונה עד שאמרו הקהל ברכו...
The *Sh"lah* was strict even in a case of great need, and he reported that he saw this practiced in great communities, where they sat in darkness at the close of Shabbat, even at a wedding, until the community said *Borchu*...

28. Rabbi Avigdor Neventzahl (20th-21st century Israel), Shu"t Puah pg. 103

לעניות דעתי מותר לעשות על ידי אמירה לעכו"ם כל הדברים, משום שהרמ"א מתיר אמירה לצורך מצוה, והרי יש כאן מצווה רבה של פרו ורבו. ואף שהרמ"א כתב שיש להחמיר במקום שאין צורך גדול, מכל מקום נראה שמצוות פרו ורבו נחשבת לצורך גדול...

In my humble opinion, one may instruct a non-Jew for all matters. Rabbi Moshe Isserles permitted telling him for a mitzvah, and here there is the great mitzvah of "Bear fruit and multiply." And even though he wrote to be strict in the absence of a great need, still, it appears that the mitzvah of "Bear fruit and multiply" is considered a great need...

A single mother?

29. Rabbi Avraham Gombiner (17th century Poland), Magen Avraham 153:9

וה"ה יתומות... וכן נ"ל מוכח מדקאמר הגמ' הטעם משום לא תוהו בראה לשבת יצרה ולא קאמר משום פרו ורבו, אלא דפרו ורבו לא שייך באשה משא"כ לשבת יצרה...

And the same is true [to sell a Torah] to help female orphans wed... And this appears evident from the Talmud's use of the justification of "He did not create it empty; He formed it for settlement" and not "Bear fruit and multiply." "Bear fruit and multiply" does not apply for a woman, as opposed to "He formed it for settlement."

30. Rabbi Yosef Karo (16th century Israel), Shulchan Aruch Even haEzer 4:36

הספיקות, כגון שתוקי ואסופי, אסור לבא זה עם זה, ואם נשאו לא יקיימו אלא יוציאו בגט, והולד ספק כאבותיו. ואין לספיקות אלו תקנה, אלא שישאו מהגרים...

Those in doubt, like *shtuki* and *asufi*, may not mate with each other, and if they wed they may not remain married but must divorce, and the child has the same doubtful status as the parent. And these doubts cannot be fixed; they must marry those who convert....